

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA ŠOLSTVO IN ŠPORT

Smernice vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj od predšolske vzgoje do douniverzitetnega izobraževanja

»Vzgoja za trajnostni razvoj je vseživljenjsko prizadevanje, ki spodbuja posameznike, institucije in družbe, da gledajo na jutri kot na dan, ki pripada vsem nam - ali pa ne bo pripadal nikomur.«

Iz listine Združenih narodov

Desetletje vzgoje za trajnostni razvoj 2005–2014

I UVOD

Strategija razvoja Slovenije je zasnovana na trajnostnem razvoju (TR) kot osrednji perspektivi, ki vključuje gospodarsko vitalnost, pravičnost, socialno kohezijo, varstvo okolja in trajnostno gospodarjenje z naravnimi viri. Za uresničevanje trajnostnega razvoja bo Slovenija zagotavljala svojim državljanom telesno, duševno, socialno, kulturno in gospodarsko blaginjo z odgovornostjo do prihodnjih generacij in njihovega naravnega in družbenega okolja.

Slovenija sprejema trajnostni razvoj kot »razvoj, ki zadovoljuje potrebe sedanjih generacij, ne da bi ogrozil možnosti prihodnjih generacij, da bodo tudi te lahko zadovoljevale svoje potrebe« (Brundlandova komisija, 1987).¹

Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj (VITR) vključuje medsebojno povezana okoljska, gospodarska in socialna vprašanja.

Ključna področja trajnostnega razvoja vključujejo med drugim državljanstvo, mir, etiko, odgovornost v krajevnem in mednarodnem kontekstu, demokracijo in vladanje, pravičnost, varnost, človekove pravice, zmanjšanje revščine, zdravstvo, enakost spolov, kulturno raznovrstnost, razvoj podeželja in mest, gospodarstvo, proizvodne in potrošniške vzorce, skupno odgovornost, varstvo okolja, upravljanje naravnih virov ter biotsko in pokrajinsko raznovrstnost.² Odzivanje na tako različne teme v okviru VITR zahteva celosten pristop.

¹ "Our common future", the World Commission on Environment and Development - Brundland Commission, 1987.

² Strategija vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj UNECE, sprejeto na srečanju na visoki ravni ministrov za izobraževanje in okolje, Vilna, marec 2005.

Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj ni le dodatek k sedanjemu splošnemu izobraževanju niti ni njen cilj zgolj in samo varovanje narave, ampak je:

- obsežen, celovit, skladen pedagoški proces, ki vključuje odnos med človekom in naravo ter odnose med ljudmi;
- vodi do razumevanja vsestranske zveze med naravnim, gospodarskim, družbenim in političnim sistemom ter soodvisnosti ljudi, ki živijo v različnih delih sveta;
- skuša dejavno in tvorno reševati sedanja in prihodnja okoljska in družbena vprašanja človeštva.

V Sloveniji VITR prednostno vključuje:

- spoštovanje občečloveških vrednot,
- dejavno državljanstvo in participacijo,
- medkulturni dialog in jezikovno raznovrstnost,
- ohranjanje narave in varovanje okolja (ekološko ozaveščenost in odgovornost),
- kakovostno izobraževanje - spodbudno delovno in učno okolje,
- kakovostne medosebne odnose, razvoj socialnih kompetenc (nenasilje, strpnost, sodelovanje, spoštovanje itd.),
- zdrav življenjski slog (duševno in telesno zdravje),
- krepitev zdrave samozavesti in samopodobe,
- kakovostno preživljanje prostega časa,
- razvijanje podjetnosti kot prispevka k razvoju družbe in okolja,
- spoznavanje različnih področij kulture in spodbujanje ustvarjalnosti in dejavnosti.

Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj ima osrednje mesto v razvoju vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji.

II CILJI IN NAČELA VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ

Osrednji namen Smernic vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj od predšolske vzgoje do douniverzitetnega izobraževanja je poudariti pomen vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj in pokazati možnosti za uresničevanje trajnostnega razvoja pri formalnem, neformalnem in priložnostnem učenju.

Cilji, ki bodo prispevali k uresničevanju vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj:

- (a) zagotoviti normativne podlage, ki podpirajo VITR,
- (b) usposobiti strokovne delavce v VITR,
- (c) zagotoviti ustrezna didaktična in druga gradiva za uresničevanje VITR,
- (d) pospeševati raziskave in razvoj VITR,
- (e) okrepiti sodelovanje vseh dejavnikov na področju VITR na vseh ravneh (državna, pokrajinska, občinska).

Pri uresničevanju ciljev upoštevamo naslednja načela:

1. načelo odgovornega ravnanja do sebe, družbenega in naravnega okolja: VITR zahteva odgovoren odnos posameznika do samega sebe, soljudi in narave;
2. načelo obravnave TR z vidika etičnih razsežnosti, vključno z vprašanji enakopravnosti, solidarnosti in medsebojne odvisnosti med pripadniki ene generacije in med različnimi generacijami;
3. načelo spoštovanja človekovih pravic: spoštovanje človekovih pravic je bistveno načelo trajnostnega razvoja. VITR je zato v tesni povezavi z vzgojo za človekove pravice, katere cilj je razvijanje in razumevanje odgovornosti za uresničevanje teh pravic v vsaki skupnosti in v družbi nasploh. V tem smislu prispeva k dolgoročnemu preprečevanju kršenja človekovih pravic in nasilnih sporov, k spodbujanju enakosti in trajnostnega razvoja ter povečanju udeležbe ljudi v postopkih odločanja znotraj demokratičnega sistema;
4. načelo integrativnosti elementov VITR (povezovanje okoljskih, gospodarskih in socialnih vprašanj): VITR razširja zasnovo okoljskega izobraževanja in vedno bolj obravnava vse več različnih razvojnih tem in druge ciljne oblike izobraževanja. Zato bi bilo treba okoljsko izobraževanje izpopolniti in dopolniti z izobraževalnimi področji, ki se dotikajo gospodarskih in družbenih vprašanj;
5. načelo celostnega pristopa VITR: ključne teme trajnostnega razvoja so zelo raznovrstne, zato je za obravnavanje takih tem potreben celosten pristop;
6. načelo medkulturnega dialoga: odprta, spoštljiva in enakopravna izmenjava pogledov in mnenj med posamezniki oziroma skupinami različnih kulturnih ozadij, ki posledično prispeva h globljemu razumevanju različnih svetovnih nazorov, vrednot in razmišljanj, je nujna. Tako lahko različne kulture mirno in ustvarjalno soobstajajo, razvijajo občutek skupnosti in pripadnosti ter gojijo vzajemno spoštovanje in razumevanje drug drugega;
7. načelo sistematičnega, kritičnega in ustvarjalnega razmišljanja o TR: kot temeljni pogoj za ukrepe za TR bi bilo treba otroke oz. učence in dijake na vseh stopnjah spodbujati k sistematičnemu, h kritičnemu in k ustvarjalnemu mišljenju in razmišljanju v krajevnih, pokrajinskih, državnih in svetovnih okvirih;
8. načelo ozaveščanja o TR: sodobni družbeni in gospodarski razvoj ter okoljska vprašanja zahtevajo znanje in ravnanje celotne družbe po načelih TR;
9. načelo vseživljenjskega učenja za TR celotne populacije: VITR je vseživljenjski proces, ki poteka od zgodnjega otroštva do odrasle dobe ter sega prek okvirov formalnega izobraževanja;
10. načelo partnerstva na lokalnem, regionalnem, nacionalnem in mednarodnem nivoju: VITR bi moralo upoštevati različne lokalne, regionalne, nacionalne in mednarodne razmere ter svetovni okvir in si prizadevati za ravnovesje med različnimi interesi;
11. načelo socialnega partnerstva: za VITR je nujno povezovanje partnerjev, kot so strokovni delavci v vzgoji in izobraževanju in otroci/učenci/dijaki z državno in občinsko oblastjo ter s predstavniki civilne družbe. Predvsem pa je treba vključiti v VITR predstavnike gospodarstva in znanosti, saj to omogoča gospodarsko blaginjo v skladu z znanstvenimi spoznanji.

III URESNIČEVANJE SMERNIC

Cilje vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj bomo v predšolski vzgoji in pri nadaljnjem šolanju skušali doseči na različnih ravneh.

Na ravni vrtca/šole smernice uresničujemo z/s:

- medpredmetnim povezovanjem oziroma prepletanjem dejavnosti, učnih vsebin in problemsko ter projektno naravnano pouka;
- navajanjem otrok/učencev/dijakov na celostno, sistemsko, samostojno, objektivno, stvarno in kritično mišljenje;
- razvijanjem demokratičnih vrednot in demokratičnih metod vplivanja na družbeni in gospodarski razvoj;
- motiviranjem in opogumljanjem otrok/učencev/dijakov za dejavno državljanstvo ter s spodbujanjem prepričanja, da je mogoče tudi z osebnimi odločitvami in z majhnimi koraki v pravo smer veliko prispevati k trajnostnemu razvoju;
- vzgojnim načrtom šole kot obveznim sestavnim delom letnega delovnega načrta, katerega cilja sta med drugim pozitivna življenjska naravnano otrok/učencev/dijakov in priprava na življenje v skupnosti;
- ustvarjanjem in negovanjem dobrega, tvornega in sodelovalnega ozračja v vrtcu in šoli;
- kakovostno komunikacijo med strokovnim delavcem v vzgoji in izobraževanju in otroki/učenci/dijaki, ki vključuje spoštljiv odnos med njimi;
- vplivanjem na oblikovanje stališč, vrednot in življenjskih navad otrok/učencev/dijakov, ki zagotavljajo trajnostni razvoj;
- uvajanjem pristopov, ki omogočajo odkrivanje kratkoročnih in dolgoročnih, domačih in svetovnih, ekoloških, socialnih, kulturnih in političnih posledic navzkrižnih interesov posameznikov in skupin ter odločitev in ravnanj;
- spoznavanjem kulturne dediščine in tradicionalnih znanj lastnega naroda in človeštva ter s spodbujanjem medkulturnega dialoga;
- skrbjo za nadaljnje izobraževanje in usposabljanje strokovnih delavcev za ustvarjanje učinkovitega učnega okolja in uveljavljanje učnih metod, ki bodo udeleževalce načela in cilje trajnostnega razvoja;
- vključevanjem vseh udeležencev pedagoškega procesa: otrok/učencev/dijakov, učiteljev in drugih delavcev šole v uresničevanje ciljev trajnostnega razvoja;
- sodelovanjem z občinsko skupnostjo, državnimi ustanovami, gospodarskimi organizacijami in nevladnimi organizacijami in društvi ter s povezovanjem že obstoječih pobud na področju okoljske vzgoje;
- povezovanjem vrtcev oz. šol med seboj tako na državni kot na mednarodni ravni;
- izvajanjem šolskih in obšolskih dejavnosti in pobud, ki so usmerjene v uresničevanje trajnostnega razvoja;
- dosledno samoevalvacijo uresničevanja zadanih ciljev vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj.

Ministrstvo, pristojno za šolstvo, bo skušalo smernice uresničiti z/s:

- zagotovitvijo normativnih podlag, ki podpirajo VITR;
- vključevanjem prvin trajnostnega razvoja v kurikularne dokumente (npr. učne načrte);
- vključevanjem prvin TR v preverjanje znanja;
- zagotavljanjem ustreznih programov nadaljnjega izobraževanja in usposabljanja strokovnih delavcev v vzgoji in izobraževanju;
- zagotavljanjem razvojno-raziskovalnega dela na področju VITR;
- vključevanjem VITR kot kazalnika kakovosti na državni ravni;
- sodelovanjem z različnimi državnimi ustanovami in nevladnimi organizacijami;
- spodbujanjem sodelovanja s socialnimi partnerji.

Javni zavodi s področja vzgoje in izobraževanja bodo skušali smernice uresničiti z/s:

- strokovno in svetovalno pomočjo vrtcem in šolam za uresničevanje nalog vrtca in šole;
- zagotavljanjem priprave ustreznih didaktičnih gradiv;
- zagotavljanjem priprave in izvedbe programov za uresničevanje VITR;
- spremljanjem uresničevanja ciljev VITR in s poročanjem o tem strokovnim svetom in ministru za šolstvo;
- predlaganjem ukrepov za izboljšanje VITR.

Nevladne organizacije bodo skušale smernice uresničiti s:

- sodelovanjem z vrtci, s šolami, z javnimi zavodi, občinskimi skupnostmi in vladnimi službami pri načrtovanju in izvajanju projektov, izobraževanju učiteljev in pripravi gradiv;
- sodelovanjem pri procesu ozaveščanja javnosti o pomenu VITR.

Lokalne skupnosti bodo skušale smernice uresničiti s:

- sodelovanjem z vrtci, s šolami, z vladnimi službami, javnimi zavodi, lokalnimi nevladnimi organizacijami ter pri načrtovanju in izvajanju projektov;
- sodelovanjem pri procesu ozaveščanja javnosti o pomenu VITR.

IV PREDLAGANI UKREPI:

VRTEC ALI ŠOLA:

1. PRIPRAVA IN IZVEDBA LETNEGA DELOVNEGA NAČRTA, KI VKLJUČUJE VZGOJNI NAČRT ŠOLE

S pripravo in izvedbo vzgojnega načrta šole naj bi se povečali odgovornost in skrb za uresničevanje ciljev trajnostnega razvoja. **Načrtovati je treba zlasti dejavnosti, ki povečujejo socialno vključenost učencev/dijakov** (npr. v okviru razširjenega programa šole, obveznih izbirnih vsebin), pa tudi dejavnosti, ki povečujejo učenčevo/dijakovo odgovornost do narave, okolja in do lastnega telesnega in duševnega zdravja. S takimi

dejavnostmi bi okrepili vrstniško pomoč na šoli in omogočili učencem/dijakom, da prepoznajo svoja močna področja in možnosti medsebojnega sodelovanja. Posebej velja popaziti na razvijanje solidarnosti, ko npr. šola v okviru prostovoljnega dela spodbuja in omogoča pomoč sošolcem oz. sošolkam, starejšim občanom, drugim ljudem v stiski (npr. beguncem, tujcem).

2. NAČRT IN IZVEDBA IZOBRAŽEVANJA STROKOVNIH DELAVCEV VI

Vsem strokovnim delavcem v vzgoji in izobraževanju mora biti omogočeno izobraževanje s področja TR oz. VITR.

3. IZVAJANJE SAMOEVALVACIJE URESNIČEVANJA ZADANIH CILJEV VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ

Pri ugotavljanju in zagotavljanju kakovosti naj bo poudarek na duhovnem ozračju in znotraj tega na medsebojnih odnosih, morebitnem nasilju, kot ga zaznavajo npr. otroci/učenci/dijaki, učitelji, starši, vendar tudi ob povezavi z drugimi področji samoevalvacije, kot so npr. načrtovanje in izvajanje pouka, učni dosežki in razmere na šoli, med njimi tudi varnost šole. Področje medsebojnih odnosov naj zavzema znotraj samoevalvacije pomembno mesto tako na ravni ugotavljanja stanja kot razvijanja kakovosti.

4. STALNO SPREMLJANJE URESNIČEVANJA CILJEV VITR V IZVEDBENEM KURIKULU

Razvijati različne oblike in metode poučevanja in s tem ponuditi več možnosti za vključevanje otrok/učencev/dijakov v dejavnosti šol, preseči uniformnost in s tem bolj motivirati in pritegniti posameznega otroke/učenca/dijaka oz. otroke/učence/dijake.

5. VKLJUČEVANJE STARŠEV V DEJAVNOSTI VRTCA OZ. ŠOLE

Gre za sodelovanje staršev oz. članov družin pri oblikovanju in izvajanju preventivnih programov oz. pri razvijanju socialnih kompetentnosti otrok/učencev/dijakov (zlasti pri dejavnostih, ki potekajo zunaj pouka).

6. VKLJUČEVANJE UČENCEV/DIJAKOV V ORGANE ŠOLE

Potrebno je sodelovanje učencev oz. dijakov pri organizaciji življenja na šoli in ob tem učenje sodelovanja pri odločanju.

MINISTRSTVO ZA ŠOLSTVO:

1. POSODOBITEV KURIKULARNIH DOKUMENTOV Z VKLJUČITVIJO VITR

Prvine trajnostnega razvoja naj se vključijo v kurikularne dokumente (npr. učne načrte).

2. RAZVOJ INSTRUMENTOV ZA UGOTAVLJANJE KAKOVOSTI NA DRŽAVNI RAVNI IN IZVAJANJE SAMOEVALVACIJE NA ŠOLI

Ministrstvo za šolstvo naj v sodelovanju s strokovnjaki razvije instrumente za ugotavljanje kakovosti na državni ravni in izvajanje samoevalvacije na šoli.

3. PRIPRAVA LETNIH RAZPISOV PROGRAMOV ZA IZOBRAŽEVANJE STROKOVNIH DELAVCEV V VZGOJI IN IZOBRAŽEVANJU

Ministrstvo za šolstvo naj vsako leto tudi v prihodnje pripravi razpise za programe za izobraževanje strokovnih delavcev v vzgoji in izobraževanju z vsebinami trajnostnega razvoja.

4. PRIPRAVA RAZPISOV ZA PODROČJE RAZVOJNO-RAZISKOVALNIH PROJEKTOV IN RAZPISOV IZ SREDSTEV EVROPSKEGA STRUKTURNEGA SKLADA (ESS)

Ministrstvo za šolstvo naj tudi v prihodnje razpisuje teme s področja VITR (npr. Ciljno-raziskovalne programe, ESS itd.) in spoznanja vključi v del politike na področju VITR.

5. VKLJUČEVANJE V POMEMBNE MEDNARODNE PROJEKTE IN POBUDE

Slovenija se bo še naprej vključevala v pomembne mednarodne projekte in pobude s področja TR in VITR, med drugim tudi z vključevanjem v izvajanje programov in aktivnosti na področju VITR, ki jih izvaja Slovenska nacionalna komisija za UNESCO.

JAVNI ZAVODI:

1. SPREMLJANJE IZVAJANJA KURIKULARNIH DOKUMENTOV (učnih načrtov in drugih dokumentov) z vidika uresničevanja ciljev in dejavnosti, ki prispevajo k razvoju socialnih kompetentnosti učencev/dijakov in po potrebi okrepiti njihovo prepoznavnost pri različnih predmetih in dejavnostih.

2. SISTEMATIČNO IZDELOVANJE INFORMATIVNEGA IN STROKOVNEGA GRADIVA, kot so priročniki, računalniško gradivo, videogradivo, za različne ciljne skupine: otroke/učence/dijake, učitelje, starše.

3. ZAGOTOVITEV KAKOVOSTNE PONUDBE PROGRAMOV ZA USPOSABLJANJE UČITELJEV IN DRUGIH STROKOVNIH DELAVCEV NA ŠOLI v okviru nadaljnjega izobraževanja in usposabljanja strokovnih delavcev v vzgoji in izobraževanju.

4. VZPOSTAVITEV OSREDNJE SPLETNE STRANI ZA VZGOJO IN IZOBRAŽEVANJE ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ

Naslov take spletne strani naj bi bil npr. www.vzgojainizobrazevanjezatrajnostnirazvoj.si ali www.vitr.si, kjer bi bilo sproti objavljeno vse, kar se dogaja v zvezi s VITR na splošno (temeljni dokumenti, strategije, smernice, razpisi, programi, projekti, didaktični materiali itd.).

NEVLADNE ORGANIZACIJE:

1. SODELOVANJE Z VRTCI IN S ŠOLAMI

Nevladne organizacije naj ponudijo različne programe oz. projekte, s katerimi zagotavljajo večjo vključenost otrok/učencev/dijakov v dejavnosti na različnih področjih

(npr. otroški parlament, sodelovanje pri prostočasnih dejavnostih z otroki/učenci npr. na šolskih igriščih v popoldanskem času).

2. PREDLOGI ZA PRIPRAVO PROJEKTOV V VRTCIH/NA ŠOLAH, GRADIVO, IZOBRAŽEVANJE UČITELJEV S PODROČJA VITR

OBČINSKE SKUPNOSTI

1. SODELOVANJE Z VRTCI/ S ŠOLAMI PRI URESNIČEVANJU CILJEV VITR

2. ZAGOTAVLJANJE RAZMER ZA PRIPRAVO IN IZVEDBO PROJEKTOV V VRTCIH/NA ŠOLAH

V. KRITERIJI KAKOVOSTI

Šole, ki vzgajajo in izobražujejo za trajnostni razvoj, so tako vzgojo in izobraževanje sprejele kot osrednji del svojega poslanstva in šolskega kurikula. Za te šole pomeni trajnostni razvoj glavno načelo, ki ga upoštevajo pri načrtovanju vsakodnevnega dela in dolgoročnega razvoja.

Kriteriji, po katerih se meri kakovost šol, so zajeti v publikaciji ***Kriteriji kakovosti šol, ki vzgajajo in izobražujejo za trajnostni razvoj*** in dostopni na spletni strani http://www.zrss.si/pdf/_Kakovostni%20kriteriji%20C5%A1ol.pdf.

VI. MEDNARODNI DOKUMENTI

Najvažnejši mednarodni dokumenti, na katere opira Slovenija svojo odločenost in obveznost, vpeljati v svoj šolski sistem vzgojo in izobraževanje za trajnostni razvoj, so:

- UNECE Strategy for Education for Sustainable Development (adopted at the High-level meeting, Vilnius, 17–18 March 2005).
- Resolution 57/254 on the United Nations Decade of Education for Sustainable Development (2005–2014), 2002.
- Draft International implementation scheme for the United Nations Decade of Education for Sustainable Development (2005-2014), UNESCO, 2005.
- World Programme for Human Rights Education, United Nations, 2004.
- "Our common future", the World Commission on Environment and Development - Brundland Commission, 1987.

Smernice so bile sprejete na Kolegiju ministra za šolstvo in šport julija 2007.